

УДК 37.037

МЕХАНІЗМ ФОРМУВАННЯ ХУДОЖНІХ ПОТРЕБ ЯК ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНА ПРОБЛЕМА**С. С. Рашидова**

У статті окреслюється механізм формування художніх потреб як психолого-педагогічна проблема. У взаємозв'язку з художніми потребами розглядаються поняття мотивації, художніх цінностей, художнього продукту, художньої діяльності.

***Ключові слова:** художні потреби, художні цінності, художній продукт, художня діяльність.*

Останнім часом зростає увага вчених і педагогів-практиків до проблеми формування висококультурної, духовно розвиненої творчої особистості. Серед найбільш ефективних шляхів, напрямів і завдань сучасної освіти і науки особлива роль відводиться естетичному вихованню, що сприяє розвитку смаку, світогляду, емоційно-чуттєвої сфери, розумінню краси, здатності до творчості тощо. Естетичне виховання використовує різні засоби впливу на особистість, що формується, серед яких основне місце займають мистецтво, художня діяльність, що в одночас виступають основою художнього виховання. В основі ж художнього виховання – проблема формування художніх потреб, які, в свою чергу, виступають умовою і провідним чинником художнього розвитку молоді.

Проблема художніх потреб є предметом досліджень учених різних галузей науки. Так доктор філософських наук О. М. Семашко розглянув соціально-естетичні проблеми розвитку художніх потреб, соціолог К. В. Дорофєєва проаналізувала потреби студентської молоді у сфері художньої культури, доктор педагогічних наук В. І. Волинкін розробив теорію і практику виховання художніх потреб школярів, педагог О. А. Булкін дослідив процес розвитку художніх потреб студентів, роботи Б. О. Титова присвячені формуванню художніх потреб підлітків в клубі.

Проблемі розвитку художньо-творчих потреб учнів і студентів різними засобами присвячені дисертаційні дослідження С. П. Ломова («Формування художніх потреб учнів IV-VI класів засобами образотворчого мистецтва»), М. В. Соколова («Розвиток художньо-творчих потреб школярів на заняттях з художньої обробки металу

(факультатив по емалі)», Н. В. Пучкової («Формування художньо-творчих потреб студентів художньо-графічних факультетів педвузів в процесі занять декоративним мистецтвом (на прикладі вишивки)»).

І все ж, незважаючи на наявні роботи, присвячені проблемі формування художніх потреб у школярів та молоді, розробленість даної проблематики в сучасних умовах далека від оптимальної і потребує нового наукового погляду і практичних підходів.

Метою нашої статті є окреслення механізму формування художніх потреб у молоді, тобто з'ясування питання, як сформувані у молоді художні потреби.

Оскільки художні потреби є показником художнього розвитку особистості, а це можливо лише за умов включення особистості у художню діяльність, розглянемо, що ж робить затребуваним художній продукт.

Для того щоб виникла потреба в художньому продукті, він повинен зачіпати значиму сферу індивідуальної життєдіяльності людини, тобто зовнішні цінності повинні або стати внутрішніми для індивіда, або співпасти з уже надбаними ним (К. В. Дорофєєва). У бажанні швидкого результату криються помилки педагогів-практиків, вихователів молоді, що не вирішують проблеми, а лише формують поверхневий, неглибокий, штучний інтерес. Часто за швидким результатом криється примусова практика, яка веде лише до того, що зустріч з художнім твором не залишає ніякого відклику в особистості, її серці та душі.

Художні цінності, які отримує людина протягом життя, не завжди стають сформованими і перетворюються у внутрішні потреби. Часто вони проходять крізь людини. Так, наприклад, насильницьке нав'язування чи примус споживати той чи інший художній продукт взагалі можуть визвати зворотню реакцію неприйняття художньої культури. Небезпека криється і в іншій крайності – споживати саме той художній продукт, який людина готова і хоче споживати. Для багатьох це лише потреба в масовій культурі, що має руйнівну силу для особистості, що розвивається.

Отже, існування проблеми як такої заставляє розмірковувати вчених, педагогів-практиків над тим, як зробити так, щоб художня діяльність стала потребою для молоді особи. Виходом з такого становища якоюсь мірою може стати поступове відкриття для молоді людини нових цінностей, прилучання до художніх зразків, до творів високого мистецтва з урахуванням її вікових особливостей і індивідуальних здатностей. Це, в

свою чергу, сприятиме формуванню внутрішньої мотивації і потреби в художньому творі, художній діяльності, художній творчості. Безумовно, первинним тут буде зовнішній вплив, що повинен проявлятися без насильницьких дій, без тиску на емоційну, психологічну, чуттєву сферу, а стати спонукачем до активних дій самої особистості у сфері художньої культури.

Один з алгоритмів формування художніх потреб, за К. В. Дорофєєвою, може бути таким:

по-перше, потрібно проінформувати особу про існування цінностей художньої культури;

по-друге, допомогти їй усвідомити їх значення в особистому чи суспільному житті;

по-третє, організувати діяльність особистості по оволодінню цими цінностями або по створенню нових цінностей.

Отже, для того, щоб той чи інший художньо-культурний продукт став об'єктом потреби особистості, необхідна цілеспрямована організаційна діяльність по створенню чи відбору цих продуктів, дотикудо них, їх сприйняття, проживання, аналізу тощо.

До методів дослідження потреб молодів в художньому продукті та художній діяльності слід віднести спостереження вихователів молоді над якісними змінами особистості, що формується. Отже, вихователів повинно цікавити перш за все не кількість спожитих художніх творів і накопичення вражень від них, а розвиток і ускладнення художніх потреб.

Таким чином, перший крок до формування потреб – систематичне знайомство людини з цінностями і зразками високої художньої культури, пояснення їй їх змісту і значення (якщо це необхідно), поступове ускладнення і розширення кола цих цінностей. При такому підході людина отримує можливість вибирати саме те, що відповідає її внутрішнім відчуттям і світосприйняттю.

Та, як зазначає К. В. Дорофєєва, втілення такого варіанту, при якому дія відбувається відразу на почуття чи смисли, не завжди реальна. Особливо якщо це стосується вже сформованої людини, але без сформованих художніх потреб. Тому вчена пропонує і інший підхід до формування цих потреб. В цьому вона вбачає шлях від простого до складного, але в якості «простого» пропонує легкодоступну масову культуру. Дозволимо собі не погодитися в цьому, цей шлях зовсім не обов'язково може призвести до потреби споживати високохудожній

продукт. І вже зовсім недоречним в якості підтвердження такого підходу вважаємо посилання на К. С. Станіславського: «Нехай люди ходять в театр, щоб розважатися. Але ось вони прийшли, ми закрили за ними двері, напустили темряву і можемо вливати їм у душу все, що захочемо» [5, с. 228]. Це зовсім не означає, що вистава чи якийсь інший художній продукт повинні бути низькопробними, навпаки, тут постає питання відбору високохудожніх, високодуховних, смислосмістовних зразків мистецтва.

Погодимось з авторкою і будемо відстоювати думку про формування художньої потреби через прилучання до художньої діяльності, причому це може бути як діяльність з освоєння культурних продуктів, так і діяльність по їх створенню (тобто самодіяльність). Тим паче вплив діяльності на розвиток особистості давно доведений психологами (С. Л. Рубінштейном, О. М. Леонтьєвим та іншими). Щодо механізму формування художніх потреб через діяльність слушним буде посилання до роботи О. М. Леонтьєва «Діяльність. Свідомість. Особистість»: «Розвиток, примноження видів діяльності індивіда призводить не просто до розширення їх "каталогу". Одночасно відбувається центрування їх навколо небагатьох найголовніших, що підкоряють собі інші. Цей складний і тривалий процес розвитку особистості має свої етапи, свої стадії. Процес цей невіддільний від розвитку свідомості, самосвідомості, але не свідомість становить його першооснову, воно лише опосередковує і, так би мовити, резюмує його. Отже, в основі особистості лежать відносини співпідпорядкованості людських діяльностей, породжувані ходом їх розвитку... У відповідності з прийнятим нами визначенням ми називаємо діяльністю процес, спонукуваний і направляємий мотивом – тим, у чому опредмечена та чи інша потреба» [2].

Якщо йдеться про формування художніх потреб, то слід враховувати, той фахт, що нормативні якості художнього продукту є лише передумовою включення індивіда в культурну діяльність. Реальна мотивація цього процесу залежить від того, наскільки цей продукт відповідає цінностям, суб'єктивним вимогам конкретної людини. Спочатку він взаємодіє з суб'єктивною сферою індивіда, його свідомістю, світовітчуттям, почуттями, емоціями, потім відбивається у суб'єктивній оцінці. Тому важливим є залучення в культурно-художній процес різних сторін внутрішнього світу суб'єкта. Причому необхідно встановитися живі, безпосередні, не обтяжуючи індивіда зв'язки з предметом художньої

культури. Останній, у свою чергу, повинен максимально природно вписатися в життєву логіку людини. Таким чином, шлях досягнення культури – це шлях її суб'єктивування [6, с. 139]. І якщо якийсь вид мистецтва, або його предмет стане бажаною, реальною, необхідною формою вираження суб'єктивного світу індивіда, він стане предметом потреби. Отже, художня діяльність не є об'єктивною необхідністю, не веде, наприклад, до отримання матеріальних благ. У художній діяльності індивід не просто сприймає, пропускає через себе художній продукт, відчуває на собі його вплив, а, по суті, є носієм художньої дії. Вплив художнього твору, художні образи, асоціації, відчуття, емоції, думки, викликані ним, в будь-якому випадку залишаються індивідуальними, неповторними, своїми для кожного реципієнта чи учасника дії. І, власне кажучи, саме цьому зобов'язана художня культура своїм розвитком.

З огляду на вище сказане рахуємо, що проблему формування художніх потреб слід розглядати через включення індивіда у різні види художньої діяльності. До таких видів відносять [3, с. 180].

1. Знайомство з творами мистецтва (споживання, сприйняття).
2. Придбання мистецтвознавчих знань.
3. Власне художня творчість (самодіяльність).

У плані вирішення основного завдання дослідження результативно-ефективним вважаємо включення молодого особи у всі названі види художньої діяльності. У цьому випадку види художньої діяльності в одночас виступають засобами формування художніх потреб. Педагогічна практика і наукові доробки демонструють, що найчастіше молоді включається до першого виду художньої діяльності, тобто до споживання творів мистецтва. Враховуючи комплексний підхід, який ми відстоюємо, рахуємо такий шлях надто спрощеним і відповідно менш результативним.

Зі зміною рівня, а відповідно і якості освоєння діяльності, змінюється система мотивів цієї діяльності. На різних етапах діяльності провідними можуть стати різні мотиви. Появляються нові, трансформуються старі мотиви, змінюється їх значимість. Тут відкривається ще одна проблема – проблема якості задоволення художніх потреб. За К. Б. Соколовим, враховувати слід наступні аспекти проблеми [Цит. за: 4, с. 328].

1. Якість продукції – вистав, концертів, вистав, кінофільмів, літературних творів і т.д.

2. Якість сприйняття художніх цінностей людьми, що залежить від відповідної естетичної підготовки, ступеня розвиненості художнього смаку, без яких навіть саме високохудожній твір не зробить належного впливу на особистість.

3. Якість культурного обслуговування, тобто створених людьми зручностей для прилучення до мистецтва.

Щодо якості творів мистецтва, тут не існує чітких, однозначних критеріїв їх оцінки. Художній твір – суб'єктивне відображення об'єктивного світу. Разом з тим є твори мистецтва, що стали класикою, є експертні оцінки цих творів, що спрощує їх відбір вихователями молоді. Та часто проблема криється в розбіжності оцінок творів мистецтва експертами і конкретними людьми, що в свою чергу залежить від якості сприйняття художніх цінностей останніми. Крім того, один і той самий твір навіть серед експертів найчастіше викликає різні, часом діаметрально протилежні, судження. Наступна проблема криється в рівні культурного обслуговування представників навчально-виховних закладів, закладів культури, телебачення, мережі Інтернет тощо.

Таким чином, ми схематично окреслили механізм формування художніх потреб, визначили значення зовнішнього впливу і внутрішньої мотивації, виявили співвідношення художніх потреб від художньої діяльності, виявили, що від якості освоєння діяльності якісно зростає система мотивів цієї діяльності, а отже виявили прямий зв'язок сформованості художніх потреб від якості їх задоволення і проблеми, що з цим пов'язані. Та проблема формування художніх потреб не вичерпується лише цими питаннями. Більш детального вивчення, доречі, потребують питання взаємозв'язку художніх потреб і мотивів, художніх потреб і культурних цінностей тощо.

Література

1. Дорофеева Е. В. Потребности студенческой молодежи в сфере художественной культуры // дис.... канд. социол. наук: 22.00.06. / Дорофеева Екатерина Викторовна. – Москва: РГБ, 2007.
2. Леонтьев А. Н. Деятельность. Сознание. Личность / Леонтьев А. Н. – М., 1975. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: www.psy.msu.ru/science/public/leontev/index.html
3. Людина в світі художньої культури / [Отв. ред. Ю. У. Фохт-Бабушкін]. – М., 1982.
4. Михайлова Л. І. Соціологія культури: навчальний посібник / Михайлова Л. І. – М.,

2006.

5. Станіславський К. С. Статті, промови, бесіди, листи / Станіславський К. С. – М., 1953.
6. Тарасов Г. С. Проблема духовної потреби / Тарасов Г. С. – М., 1979.

В статье определяется механизм формирования художественных потребностей как психолого-педагогическая проблема. Во взаимосвязи с художественными потребностями рассматриваются понятия мотивации, ценностей, художественного продукта, художественной деятельности.

Ключевые слова: художественные потребности, художественные ценности, художественный продукт, художественная деятельность.

The mechanism of artistic needs forming as a psychological and pedagogical problem is determined in the article. In intercommunication with artistic needs the concepts of motivation, values, artistic product, artistic activity are examined.

Keywords: artistic needs, artistic values, artistic product, artistic activity.

Рашидова С.С. – кандидат педагогічних наук, доцент, докторант кафедри педагогіки Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля (м. Луганськ, Україна)

Рецензент – член-кореспондент НАПН України, доктор педагогічних наук, професор Г.П. Шевченко

УДК 378.14+376.1

КУЛЬТУРОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ВИХОВАННЯ СТУДЕНТІВ ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ

М.В. Роганова

У статті розкривається значення культурологізації освіти і виховання, розкриваються освітні духовно-світоглядні розвиваючі технології освіти на прикладі спецкурсу «Культурологічні аспекти виховання студентів вищих навчальних закладів» для викладачів та кураторів ВНЗ.

Ключові слова: *духовна культура особистості, культурологічний підхід, студенти вищого навчального закладу, куратор студентської групи.*